

UDK 821.163.4(497.16):929 Nikčević M.

Pregledni rad

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i književnost

aleksandar.radoman@icjk.me

MILORAD NIKČEVIĆ KAO PROUČAVALAC CRNOGORSKE KNJIŽEVNOSTI XIX I POČETKA XX VIJEKA

– Povodom 70-godišnjice života i 45-godišnjice naučnoga rada –

Kad se sagleda u cjelini naučni opus Milorada Nikčevića, lako je uočljivo da je on po svojim primarnim interesovanjima i postignućima zapravo istoričar književnosti. Središnje mjesto u njegovim književnoistorijskim istraživanjima pripada crnogorskoj književnosti XIX i početka XX vijeka. No, ako je tematikom Nikčević uglavnom orijentisan na crnogorsku književnost naznačenoga perioda, pristupom materiji, načinom njene obrade on je u prvome redu usmjeren na dodire, interferencije i uticaje u literaturi. Oglada se to kako u njegovu magistarskome radu, đe je „sučelio“ dva klasika crnogorske književnosti, Njegoša i Ljubišu, a potom ispitao i njihov odnos prema usmenoj književnosti, tako i u doktorskoj disertaciji, u kojoj je osvjetlio cio jedan nepoznati korpus naše literature i sagledao ga u kontekstu južnoslovenskih i evropskih literarnih tokova. Takva je, na koncu, i njegova kapitalna *Istorija crnogorske književnosti od sredine XIX vijeka do 1918. godine*, knjiga čije se publikovanje očekuje upravo u godini Nikčevićeva jubileja.

Ključne riječi: *Milorad Nikčević, istorija književnosti, crnogorska književnost, romantizam, realizam*

Milorad Nikčević pripada krugu crnogorskih naučnika i intelektualaca koji su u potonje četiri decenije odigrali ključnu ulogu u učvršćivanju svijesti o posebnosti crnogorskoga jezika, književnosti i kulture. Za sve to vrijeme Nikčeviću je pripadala osobena pozicija – budući da je cijeli svoj radni vijek proveo u Hrvatskoj, tu stekao univerzitetsku karijeru i potpunu naučnu afirmaciju, osim što je doprinio naučnoj promociji temeljnih odrednica crnogorskoga nacionalnog identiteta, on je bio i dragocjena spona između dviju

kultura – crnogorske i hrvatske. Bez prećerivanja se može reći da je njegov angažman u tom pravcu bez presedana u novijoj istoriji dviju zemalja. No, od ne manjega je značaja i Nikčevićev doprinos fundiranju savremene montenegristike. Premda je njegov naučni opus zamašan, interdisciplinaran i žanrovski raznolik, mi ćemo se u ovome prilogu zadržati samo na nekoliko okvirnih napomena vezanih za književnoistorijski segment njegova opusa. Zapravo, za onaj dio njegova naučnoga angažmana koji se odnosi na crnogorsku književnost XIX i početka XX stoljeća.

Kad se sagleda u cjelini naučni opus Milorada Nikčevića, lako je uočljivo da je on po svojim primarnim interesovanjima i postignućima zapravo istoričar književnosti. Središnje mjesto u njegovim književnoistorijskim istraživanjima pripada crnogorskoj književnosti XIX i početka XX vijeka. No, ako je tematikom Nikčević uglavnom orijentisan na crnogorsku književnost naznačenoga perioda, pristupom materiji, načinom njene obrade on je u prvo-m redu usmjeren na dodire, interferencije i uticaje u literaturi. Oglada se to kako u njegovu magistarskome radu, đe je „sučelio“ dva klasika crnogorske književnosti, Njegoša i Ljubišu, a potom ispitao i njihov odnos prema usmenoj književnosti, tako i u doktorskoj disertaciji, u kojoj je osvijetlio cio jedan nepoznati korpus naše literature i sagledao ga u kontekstu južnoslovenskih i evropskih literarnih tokova. Takva je, na koncu, i njegova kapitalna *Istorija crnogorske književnosti od sredine XIX vijeka do 1918. godine*, knjiga čije se publikovanje očekuje upravo u godini Nikčevićeva jubileja.

Magistarski rad *Stefan Mitrov Ljubiša i Njegoš – uticaji i paralele* Milorad Nikčević je odbranio na Filozofskome fakultetu u Novom Sadu 1976. godine. Koincidiralo je to s naglim rastom naučnoga interesovanja za Stefana Mitrova Ljubišu, značajnu i do toga trenutka prilično neproučenu ličnost crnogorske književne istorije. Prvo je 1976. godine Crnogorska akademija nauka i umjetnosti organizovala u tadašnjem Titogradu i Budvi veliki naučni simpozijum o Ljubiši, a iste godine publikovan je i zbornik s toga simpozijuma. Zatim su se u nekoliko narednih godina pojavile tri dragocjene književnoistorijske monografije o Ljubiši – *Književno djelo Stefana Mitrova Ljubiše* Božidara Pejovića (1977), *Pripovijedanje kao opsesija* Nova Vukovića (1980), i *Tragajući za Ljubišom* Radoslava Rotkovića (1982). Kad se to ima u vidu, postaje jasno da je Ljubiša krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX vijeka, više od kojega drugog pisca, dospio u centar pažnje crnogorske književne historiografije.¹ Nikčevićeva magistarska teza pojavila se kao zaseban temat-

¹ Da interesovanje za Ljubišino djelo ne jenjava ni na prijelazu vjekova, dokazuju nekoliko naučna skupa (i zbornika posvećena tome piscu) organizovana u posljednjih desetak godina, a posebno nove knjige o Ljubiši: v. Đuro Pejanović, *Ljubišino djelo u svjetlu književne kritike i istorije književnosti*, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, Podgorica, 1996; Vuk Cerović, „Pričanja Vuka Dojčevića“ *Stefana Mitrova Ljubiše*, Kulturno-prosvjetna zajed-

ski blok u knjizi *Transformacije i strukture* (Školske novine, Zagreb, 1982) i skrenula pažnju naučne javnosti upravo smjelim metodološkim iskorakom. U uvodnome dijelu studije Nikčević ovako objašnjava svoj književnoistorijski postupak: „Književno djelo Njegoša i Ljubiše pruža nam dovoljno mogućnosti da njegove međusobne, jedva uočljive veze, unutrašnje strukturiranosti i dodirnosti što su satkane od suptilnih i teško uočljivih nijansi i boja sagledamo, ponajviše u tematskom i motivskom svijetu, zatim u formalnom pogledu, a ponekad i u dalekim reminiscencijama, idejno-umjetničkim i estetskim uticajima. Tek kad se Ljubišine pripovijesti razmotre komparativno, u odnosu prema Njegoševu djelu i drugim oblicima i formama crnogorskoga usmenog i pisanog stvaralaštva, doći će do pouzdanijih sinteza i zaključaka o Ljubiši kao piscu i umjetniku, o prirodi njegova stvaralaštva.“²

Studija o Ljubiši i Njegošu, u kompozicionome pogledu, sastoji se od dviju cjelina. Prvu cjelinu, naslovljenu „Ljubiša i Njegoš: književnoistorijske paralele, uzori i nadahnuća“, čine tri rada u kojima Nikčević obrazlaže svoj pristup, ukazuje na Ljubišina prva saznanja o Njegošu, apostrofirajući činjenicu da je Ljubiša jedan od prvih Njegoševih komentatora i priređivača, i upušta se u analizu njegova izdanja *Gorskoga vijenca*. U tome prvom dijelu studije Nikčević pokazuje izvanrednu upućenost kako u građu i literaturu tako i u suptilna tekstološka pitanja. Analize konkretnih istorijskih, književnoistorijskih i tekstoloških problema, đe ukazuje na Ljubišine greške u pojedinim stihovima ali u cjelini pozitivno ocjenjuje njegove komentare, Nikčeviću su samo podloga za širu književnoistorijsku kontekstualizaciju. Nakon što je problem osvijetlio s više strana, Nikčević lapidarno zaključuje: „I na kraju, treba reći da je Ljubiša u svim sudovima i komentarima koje je napisao o Njegoševu *Gorskom vijencu* iskazivao i svoju imanentno-eksplicitnu poetiku koja će se stvaralački oploditi, estetsko-umjetnički uzreti najbolje u njegovim pripovijestima.“³ Druga cjelina studije o odnosu Ljubiše i Njegoša, pod naslovom „Njegoševo djelo – izvor Ljubišinih tema, motiva i inspiracija“, koju čine četiri zasebna priloga, usmjerena je na „unutrašnji pristup“ – odnosno pronicanje u književno djelo Ljubiše u odnosu prema stvaralaštvu Petra II Petrovića Njegoša.

U prvome dijelu toga temata nalazimo prilog „Transformacijski tragovi epskoga pjesništva i Njegoševih strukturalnih elemenata u poetsko-narativnom opusu Stefana Mitrova Ljubiše“. Nikčević skicira najranije periode Lju-

nica Podgorice, Podgorica, 2000; Vojislav P. Nikčević, *Ljubišina jezička kovnica: od talijanaša do narodnjaka*, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 2003; Radomir V. Ivanović, *Stefan Mitrov Ljubiša – prilog poetici*, Pegaz – Orpheus, Bijelo Polje – Novi Sad, 2003.

² Milorad Nikčević, *Transformacije i strukture. Književne studije i metodički prilozii*, Školske novine, Zagreb, 1982, 15–16.

³ Isto, 32.

bišina književnoga stvaralaštva s posebnim osvrtom na ranu pjesmu *Boj na Visu*. Pažljivi analitičko-komparativni uvid u to djelo upućuje ga na zaključak: „Može se, dakle, zaključiti da je pjesma *Boj na Visu* i svojim estetičkim učinkom, sadržajem i jezikom, Ljubišino najmanje originalno djelo. Zapravo, ona je velikim dijelom, mozaik reminiscencija i pojedinih strukturalnih elemenata asimiliranih iz Njegoševa *Gorskog vijenca*, njegovih epskih pjesama ‘na narodnu’ i crnogorske narodne poezije novijeg vremena.“⁴ Nakon takve ocjene Nikčević se usredsređuje na paralele u Ljubišinu i Njegoševu djelu koje se tiču oblikā usmenoga stvaralaštva što se u transformisanoj formi srijeću kod ta dva pisca.

Već samim naslovom narednoga priloga „Originalnost uprkos uticajima (tematološki i motivski susreti, dodiri i prožimanja Njegoševa i Ljubišina djela *Lažni car Šćepan Mali*)“ Nikčević sugerije okvir u kojem se kreće poredbena analiza Ljubišine prve pripovijesti i Njegoševe drame. Polemišući sa, u kritici prenaplašenim, stavovima o neoriginalnosti Ljubišine pripovijesti, odnosno optužbama da je svoje prvo prozno djelo „preuzeo“ od Njegoša, Nikčević ukazuje na zajedničke izvore, građu i tek u kompozicionome pogledu veće sličnosti između Ljubišina i Njegoševa djela. Time s Ljubiše skida hipoteku nepravdanih optužbi a u teorijsko-metodološkome pogledu daje značajan doprinos osvjetljavanju odnosa i uticaja dvojice klasika crnogorske književnosti. Nikčević pronicljivo zapaža: „čitajući Njegoševo djelo *Lažni car Šćepan Mali*, proučavajući njegov *Gorski vijenac*, Ljubiša je spontano upijao iz tih djela pojedine slike, pjesničke impresije, iskustva i motive, pa je sve to stvaralački osmišljeno i preobraženo, koristio u svom djelu. Bio je to, dakle, materijal preko kojega je Njegoševa poezija, posredno i neposredno, kao i u tvorevini *Lažni car Šćepan Mali*, učestvovala u izgrađivanju Ljubišine stvaralačko-umjetničke individualnosti.“⁵

U prilogu „Transformacijski nivoi usmene i pisane književnosti u djelima Petra II Petrovića Njegoša i Stefana M. Ljubiše“ Nikčević se upušta u analizu složenih odnosa usmene i pisane literature i na primjerima dvojice najznačajnijih crnogorskih pisaca XIX vijeka, Njegoša i Ljubiše, prati suptilna preliivanja, transformacije i intertekstualne odnose. Nikčević primjećuje: „Ako se detaljnije komparativno-genetski posmotre najznačajnija ostvarenja crnogorske usmene književnosti te djela Njegoša i Ljubiše, moguće je utvrditi da su i jedan i drugi stvaralac zaista tematizovali svijet svojih tvorevina na osnovu narodnog stvaralaštva. Drugim riječima, paralelnim razgledanjem u trouglu naznačenih ostvarenja – narodnog stvaralaštva – Njegoševa i Ljubišina – dâ se ustanoviti u kojem su stepenu spomenuti stvaraoči transformisali

⁴ Isto, 72.

⁵ Isto, 93.

pojedine usmene, odnosno narodno-folklorne elemente.“ S tako postavljenim heurističkim izazovom Nikčević uspješno izlazi na kraj pronalazeći veliki broj primjera transformacije elemenata usmenoga stvaralaštva u djelima Njegoša i Ljubiše, a posebno su dragocjena njegova pronicljiva zapažanja o literarnim paralelama u djelu dvojice klasika crnogorske književnosti. On se ne zadržava samo na uočavanju interferencija i sličnosti, već nudi odgonetku i nijansiranih razlika u pristupu folklornoj građi kod Njegoša i Ljubiše, pa zaključuje: „Ljubiša, za razliku od Njegoša, i ovim transformacionim temama pristupa (...) s humoristično-satiričnom namjerom. Uz to, u njegovoj interpretaciji takvih transformacionih narodnih običaja i magijskih moći uvijek se krije prosvjetiteljsko-didaktički stav, dok su oni kod Njegoša dignuti do stepena poimanja života i svijeta, u čemu je i najveća razlika.“⁶

U završnome prilogu studije – „Koherentnosti, susreti, dodiri i prožimanja tematsko-motivskih svjetova Stefana M. Ljubiše i Petra II Petrovića Njegoša“ – Nikčević propituje tematsko-motivske i imagološke aspekte Ljubišina i Njegoševa djela. U opsežnoj analizi brojnih paralela minuciozno navodi sve sličnosti, ali uočava i bitne razlike koje se tiču odnosa prema mletačkome odnosno turskome svijetu. Analiza je, u prvome redu, usmjerena na ideološku tačku gledišta likova: Njegoševih vojvode Draška i Vuka Mandušića i Ljubišinih Kanjoša Macedonovića i Vuka Dojčevića. Svoja temeljita istraživanja Nikčević rezimira pronicljivim zaključkom: „Ima jedna vrlo važna razlika između Njegoša i Ljubiše i u pristupu mletačkom i turskom svijetu. U centru Ljubišine umjetničke obrade, njegove opservacije su – Venecijanci, a Turcima se bavi uzgradno, samo u nekoliko pripovijesti, dok je u Njegoša obrnuto. (...) Sve u svemu, Njegošev *Gorski vijenac*, narodna predanja, mnogi drugi dokumenti o tome vremenu dali su Ljubiši inspirativnu građu da u svom narativnom književnom opusu oblikuje primjere moralnih, duhovnih i herojskih likova, ličnosti kakve su prisutne u Njegoševoj sveopštoj poetskoj sintezi.“⁷

Nikčevićeva studija o literarnim vezama i uticajima Ljubiše i Njegoša u književnokritičkim krugovima naišla je na dobar prijem kao značajan doprinos osvjetljavanju literarnih relacija i intertekstualnih odnosa. Istoričar književnosti Krsto Pižurica o njoj je zapisao: „Nikčevićeva komparativna studija (...) pokazuje autorovu zrelost, smisao za analitičko proučavanje književnih pojava i nerv za otkrivanje detalja koji vode do sinteza. Naobrazba autora ove studije, njegova umješnost u otkrivanju pojava, moderan pristup problematici ove vrste, stepen informisanosti, jezik i stil kojim je ova studija pisana osnova

⁶ Isto, 110.

⁷ Isto, 126–127.

su nadanju da će se Nikčević ovom problematikom dalje baviti.⁸ Koliko je Krsto Pižurica bio u pravu, pokazaće Nikčevićev docniji naučni angažman.

Da je crnogorska književnost XIX vijeka u središtu njegova naučnoga interesovanja, Milorad Nikčević će potvrditi i u doktorskoj disertaciji *Crnogorska pripovijetka od 60-ih godina 19. vijeka do Prvog svjetskog rata*, odbranjenoj pod mentorstvom Jovana Deretića na Filološkome fakultetu u Beogradu 1985. godine. Disertacijom, objavljenom pod naslovom *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti*,⁹ ponudio je najcjelovitiji uvid u crnogorsku proznu produkciju naznačenoga perioda. Taj ambiciozno zamišljeni poduhvat podrazumijevao je izuzetan napor da se prikupi i sabere obimna građa razasuta uglavnom po crnogorskoj, a dijelom i južnoslovenskoj periodici, pogotovo ako se zna da do pojave Nikčevićeve monografije o većini pisaca obrađenih u njoj – jedva da je bilo zbora u našoj književnoj historiografiji. Zato je Nikčević temi pristupio ab ovo. U uvodnome tekstu monografije donosi pregled dotadašnjih proučavanja naznačenoga perioda i nudi vlastiti stilski naziv za prelazni period od romantizma ka realizmu – folklorni realizam. Argumentovano obrazlažući zasnovanost takvoga stilskog određenja, on objašnjava i cilj svojega istraživanja: „Namjera nam je, zapravo, da u svjetlosti pluralističkih metodoloških pristupa osvijetlimo najbitnije elemente, književno-kulturna i tipološka svojstva, strukturne kategorije pripovjedačke književnosti ovog perioda. Drugačije kazano, želimo da književnoistorijskim, interpretativnim, analitičko-kritičnim i drugim metodama, raščlanimo najvažnije elemente pripovijetke koja se u ovom dugom vremenskom razdoblju razvijala i nametnula kao jedan od istaknutih književnih žanrova u Crnoj Gori.“¹⁰

Monografija je koncipirana u tri dijela, a svaki od njih sačinjavaju nova poglavlja i potpoglavlja. Prvi dio naslovljen je „Književnoistorijski i kulturni ambijent nastanka pripovijedaka“, drugi dio je „Geneza i tokovi razvoja pripovijedaka“, a treći dio monografije nosi naziv „Evropski književni kontekst“. Tri dijela monografije zapravo označavaju tri različita teorijsko-metodološka pristupa materiji. Dok je prvi dio usmjeren na „spoljašnji pristup“ i predstavlja sveobuhvatan književnoistorijski pregled, drugi je dio posvećen „unutrašnjem pristupu“, tipološkome, žanrovskom i interpretativnome uvidu u korpus, a završni dio studije orijentisan je na komparatističku dimenziju problema.

U prvome dijelu knjige, kroz nekoliko poglavlja i potpoglavlja, data je sveobuhvatna društveno-politička, kulturološka i književnoistorijska panorama

⁸ Krsto Pižurica, „Dvije studije o Ljubiši“, *Stvaranje*, br. 5, Titograd, 1983, 641.

⁹ Milorad Nikčević, *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti. Književnoistorijsko i tipološko određenje pripovijetke od 60-ih godina 19. vijeka do Prvog svjetskog rata*, NIO „Univerzitetstva riječ“, Titograd, 1988.

¹⁰ Isto, 16.

ma Crne Gore od sredine XIX vijeka do Prvoga svjetskog rata. Autor je posebnu pažnju posvetio svekolikome kulturnom zamahu (osnivanje kulturno-umjetničkih društava, pjevačkih i diletantskih družina, pokretanje časopisne produkcije...), osobito u centrima kulturnoga života toga perioda – Cetinju i Nikšiću. Na kulturni zamah, pored nešto povoljnijih društveno-političkih okolnosti, u velikoj mjeri uticala je i pojava izvanjaca i inostranaca u Crnoj Gori, čemu je Nikčević posvetio cijelo jedno opširnije poglavlje. Kao izvrstan poznavalac te epohe Nikčević polazi od opštepoznate činjenice da su u crnogorskom kulturnom životu XIX vijeka presudnu ulogu odigrali „izvanjci“, mahom s prostora Srbije i Vojvodine, ali i drugih južnoslovenskih i slovenskih krajeva, pa prateći uslove i genezu pojave izvanjaca i inostranaca u Crnoj Gori, detekcijom ključnih elemenata toga procesa Nikčević, osim što ukazuje na njihov značaj, nagovještava i onu u literaturi rjeđe uočavanu dimenziju problema koju će potpunije definisati u zasebnome radu, nešto docnije, đe konstatuje: „Dugotrajno prisustvo tih duhovnih poslenika u političkom, društvenom, ekonomskom, a naročito u kulturnom životu Crne Gore, uticalo je umnogome ne samo na organizaciono-političko i konstitutivno ustrojstvo crnogorske državnosti, njene uprave u drugoj polovini XIX vijeka, već je daleko više uticalo na izmjenu istorijske, sociološke, sociolingvističke i ukupne kulturološke slike Crnogoraca.“¹¹ Prije no što se u drugome dijelu knjige usredsredi na odabrani korpus, Nikčević u posebnom potpoglavlju analizira ulogu i značaj Sima Matavulja u razvoju crnogorske pripovijetke.

U drugome, najopsežnijem dijelu knjige Nikčević se upušta u žanrovska i tipološka određenja korpusa koji je naznačen naslovom. Polazeći od genoloških razgraničenja te ukazujući na snažno prisustvo usmenoga književnog iskaza, Nikčević predlaže podjelu na tri tematsko-motivske cjeline, „koje, ujedno, predstavljaju i tokove razvoja crnogorske pripovijetke“: 1. Počeci crnogorske pripovijetke – Njegoševa pripovjedna zbilja; 2. Pripovijetke iz narodnog života – na Vukovim i Ljubišininim stazama; 3. Pripovijetke na tradicionalnim i novim stazama. Prije nego se upusti u temeljno preispitivanje dometa i vrijednosti toga nasljeđa Nikčević daje precizan sintetički sud: „Književnost druge polovine 19. i početkom ovog vijeka u Crnoj Gori, gledano u cjelini, predstavlja sporo preovladavanje tradicionalnog načina pisanja i oblikovanja literarnog svijeta. Ujedno, to je i vrijeme sporog sazrijevanja književnih stvaralaca. Njihove tvorevine, i pored stvarnih pisaca koji su ‘utili’ na njih, nijesu vodile brzom razvitku i razbijanju okvira regionalnih tema i motiva, odnosno regionalnog načina oblikovanja. No, ipak, u krilu takve proze izdvajaju se, ponekad, i značajnije estetske vrijednosti, ali nedovoljne

¹¹ U knjizi: *Filološke rasprave. Interkulturalni kontekst*, Geos – Crnogorsko-hrvatsko prijateljsko društvo „Ivan Mažuranić“ – HCDPRH, Podgorica, 2002, str. 45.

da prevaziđu estetička pripovijedna zrenja S. M. Ljubiše, M. Miljanova i S. Matavulja.¹²

U okviru prve tematsko-motivske cjeline Nikčević analizira dvije Njegoševe priče – *San na Božić* i *Žitije Mrđena Nesretnikovića njim samijem pisano*, ali je posebno značajan segment te cjeline osvrst na pitanje autorstva pripovijetke *Jela ili vjerenica Crnogorka*, đe problematizuje po inerciji usvojen stav da je Njegoš autor priče.

Najobimniji dio monografije jeste potpoglavlje u kojem je dat pregled drugoga tematsko-motivskoga bloka, đe pored tipologije toga korpusa on donosi i cijelu galeriju nepoznatih ili manje poznatih pripovjedača prisutnih u onovremenome književnom ambijentu Crne Gore. Građu je razvrstao u tri stilsko-tematska kruga: 1. Folklorne i didaktičke pripovijetke; 2. Istorijske pripovijetke; 3. Anegdote i humorističko-satirične pripovijetke. Prateći tako naznačenu podjelu, Nikčević daje, kroz analizu važnijih djela, dvadesetak portreta crnogorskih pripovjedača te epohe. Taj analitičko-sintetički postupak primijenio i u analizi trećega tematsko-motivskog bloka, koji je razvrstao u dva rukavca: 1. Tradicija u novim uslovima i 2. Nove težnje. Osvrćući se na Nikčevićevu studiju, književni istoričar Slobodan Vujačić primjećuje: „O svakom pripovjedaču autor je iznio osnovne književnoistorijske premise i podatke, utvrdio osnovna tipološka obilježja njihova rada na pripovijeci; izvršio analizu većeg broja pojedinačnih njihovih ostvarenja. Unatoč velikom broju imena, autor monografiju nije koncipirao, kako je to istakao prof. Deretić u svojoj recenziji 'kao zbirku ili pregled potreba, katalog pisaca, nego kao široko postavljenu analitičko fundiranu književnoistorijsku studiju u kojoj je izvršio neophodnu sistematizaciju, razvrstavši opsežan materijal po skupinama i podskupinama’.”¹³

Završni dio monografije čini obimnija studija „Evropski književni kontekst“. Na tragu Nikčevićevih postojanih interesovanja za komparatističke teme ta studija daje sveobuhvatan prikaz prevodilačkih aktivnosti u Crnoj Gori druge polovine XIX i početkom XX vijeka. U skladu s književnim afinitetima epohe najčešće se prevode djela evropskoga, a osobito ruskoga romantizma, dok su realistički sadržaji zastupljeni u manjem obimu. Nikčević postavlja pitanje „u kolikoj su mjeri predstavnici istočnoevropske/zapadnoevropske narativne književnosti, koji su prevedeni u crnogorskog periodici, uticali i podsticali crnogorske stvaraoce na tvorački pripovijedni svijet i narativni duhovni razmah. Drugim riječima, valja znati koliko je strana zapadnoevropska pripovijedna literatura uspjela ‘razbiti okamine’ i tradicionalne tematsko-motivske

¹² Milorad Nikčević, *Crnogorska pripovijetka...*, 140.

¹³ Slobodan Vujačić, „Između tradicije i savremenosti“, *Glas Slavonije*, br. 13343, Osijek, 27. listopada 1988, 12.

i jezičko-izričajne kanone crnogorskog jezika koji su se zadugo zadržali u crnogorskoj pisanoj i usmenoj tradiciji.¹⁴ Tom zamašnom studijom Nikčević nije ponudio samo cjelovit pregled naznačenoga korpusa, već je i analizama konkretnih prijevoda naznačio moguće komparatističke pravce budućih istraživanja te teme.

U recenziji rukopisa te kapitalne književnoistorijske monografije Jovan Deretić je zapisao: „M. Nikčević je nastojao dati pouzdan naučni prilog istoriji naše književnosti. Pokupio je ogromnu građu, najvećim dijelom nepoznatu, znanstveno je opisao, sistematizovao i verifikovao u književnoistorijskom, kritičkom i komparativnom sučeljavanju. Težio je da bude što pouzdaniji, što egzaktniji, da iscrpi sve izvore, da konsultuje što širu teorijsku i književnoistorijsku literaturu. Služio se i modernim, tj. savremenim postupcima nauke o književnosti, što je došlo do izražaja u pojedinačnim analizama i teorijskim određenjima.“¹⁵

Crnogorskoj književnosti XIX i početka XX vijeka Milorad Nikčević će se vraćati i docnije u nizu dužih ili kraćih priloga publikovanih u brojnim zbornicima radova ili, pak, u zasebnim knjigama.¹⁶ Dosljedno se pridržavajući analitičko-komparativnoga metoda tumačenja književnih fenomena, pozicionirao se kao nesumnjivo najbolji poznavalac i najznačajniji proučavalac crnogorske književnosti druge polovine XIX i početaka XX vijeka. Stoga je bilo posve očekivano da će svoja znanja o datoj oblasti i izuzetnu teorijsku upućenost usmjeriti na izradu sveobuhvatne književnoistorijske sinteze toga perioda. Na takav čin bio je podstaknut, u prvome redu, od strane svojega brata, glasovitoga crnogorskog filologa Vojislava P. Nikčevića, koji je 2006. godine inicirao izradu cjelovite istorije crnogorske književnosti. Iznenadna smrt Vojislava P. Nikčevića prekinula je u zametku taj kapitalni projekat za crnogorsku nauku i kulturu. Ipak, Milorad Nikčević je nastavio započeti posao i 2010. godine finalizovao svoj dio sinteze. Voluminozni rukopis *Istorije crnogorske književnosti od sredine XIX vijeka do 1918. godine* do danas je najcjelovitije i najsveobuhvatnije djelo o nekom periodu crnogorske književ-

¹⁴ Milorad Nikčević, isto, 359.

¹⁵ Citirano prema: *Dnevnik čitanja jednog intelektualca. Književnokritička misao o djelu Milorada Nikčevića*, HCDP „Croatica – Montenegrina“, CKD „Montenegro – Montenegrina“, KUD „Montenegro“, SCUH, Geos, Zagreb – Osijek, 2006, 65.

¹⁶ Vidi: *Hrvatski i crnogorski književni obzori* (studije), Zagreb, 1995; *Na civilizacijskim ishodištima* (studije), Osijek, 1999; *Književna približavanja* (rasprave / eseji / prikazi), Osijek, 2001; *Odsjaji kultura* (Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima) (studije / intervjui), Zagreb, 2002; *Filološke rasprave* (Interkulturalni kontekst), Podgorica, 2002; *Apologetika crnogorskoga jezika*, Osijek, 2004; *Komparativna filološka odmjerenja*, Cetinje – Osijek, 2006; *Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima*. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke kotorske, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH, CKD „Montenegro-Montenegrina“, ICJJ „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje – Osijek, 2009.

nosti, iscrpan analitičko-komparativni registar književnih fenomena naznačene epohe te dragocjeno i nezaobilazno naučno postignuće.

Bibliografija

- Cerović, Vuk, „*Pričanja Vuka Dojčevića*“ Stefana Mitrova Ljubiše, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, Podgorica, 2000.
- *Dnevnik čitanja jednog intelektualca. Književnokritička misao o djelu Milorada Nikčevića*, urednici Milica Lukić & Mile Bakić, HCDP „Croatica – Montenegrina“, CKD „Montenegro – Montenegrina“, KUD „Montenegro“, SCUH, Geos, Zagreb – Osijek, 2006.
- Ivanović, Radomir V., *Stefan Mitrov Ljubiša – prilog poetici*, Pegaz – Orpheus, Bijelo Polje – Novi Sad, 2003.
- Nikčević, Milorad, *Apologetika crnogorskoga jezika*, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH, CKD „Montenegro-Montenegrina“, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, SCURH, KUD Montenegro, Osijek, 2004.
- Nikčević, Milorad, *Crnogorska pripovijetka između tradicije i savremenosti. Književnoistorijsko i tipološko određenje pripovijetke od 60-tih godina 19. vijeka do Prvog svjetskog rata*, NIO „Univerzitetska riječ“, Titograd, 1988.
- Nikčević, Milorad, *Filološke rasprave. Interkulturalni kontekst*, Geos – Crnogorsko-hrvatsko prijateljsko društvo „Ivan Mažuranić“ – HCDPRH, Podgorica, 2002.
- Nikčević, Milorad, *Hrvatski i crnogorski književni obzori*, NCZH, Zagreb, 1995.
- Nikčević, Milorad, *Josip Juraj Strossmayer i Nikola I. Petrović Njegoš u korespondenciji i dokumentima. U duhovnim prostorima Crne Gore/Boke Kotorske*, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH, CKD „Montenegro-Montenegrina“, ICJJ „Vojislav P. Nikčević“, Cetinje – Osijek, 2009.
- Nikčević, Milorad, *Književna približavanja (rasprave / eseji / prikazi)*, Osijek, 2001.
- Nikčević, Milorad, *Komparativna filološka odmjerenja*, HCDP „Croatica-Montenegrina“ RH, Geos, CKD „Montenegro-Montenegrina“, Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, Cetinje – Osijek, 2006.
- Nikčević, Milorad, *Na civilizacijskim ishodištima. Na civilizacijskim ishodištima*, CKD „M-M“, Osijek, 1999.
- Nikčević, Milorad, *Odsjaji kultura. Hrvatska i crnogorska kultura stoljećima*, Zagreb, 2002.

- Nikčević, Milorad, *Transformacije i strukture. Književne studije i metodički prilozi*, Školske novine, Zagreb, 1982.
- Nikčević, Vojislav P., *Ljubišina jezička kovnica: od talijanaša do narodnjaka*, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 2003.
- Pejanović, Đuro, *Ljubišino djelo u svjetlu književne kritike i istorije književnosti*, Kulturno-prosvjetna zajednica Podgorice, Podgorica, 1996.
- Pejović, Božidar, *Književno djelo Stefana Mitrova Ljubiše*, Svjetlost, Sarajevo, 1977.
- Pižurica, Krsto, „Dvije studije o Ljubiši“, *Stvaranje*, br. 5, Titograd, 1983.
- Rotković, Radoslav, *Tragajući za Ljubišom*, NIO „Pobjeda“, Titograd, 1982.
- Vujačić, Slobodan, „Između tradicije i savremenosti“, *Glas Slavonije*, br. 13343, Osijek, 27. listopada 1988.
- Vuković, Novo, *Pripovijedanje kao opsesija*, Obod, Cetinje, 1980.

Aleksandar RADOMAN

MILORAD NIKČEVIĆ'S CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE MONTENEGRIN LITERATURE OF XIX AND EARLY XX CENTURY

- On the occasion of 70 years of the author's life and 45
years of his scientific work -

When seen as a whole, the scientific oeuvre of Milorad Nikčević shows that he is, in terms of his main interests and achievements, primarily a historian of literature. However, central place in his literary-historical research belongs to the Montenegrin literature of the XIX and beginning of XX century. Although mainly oriented, in terms of the subject matter, towards the Montenegrin literature of the specified period, Nikčević is, in terms of his approach, method of analysis and presentation, primarily focused on contacts, interference and influences in the literature. This is also reflected in his master's dissertation, where he compared two classics of Montenegrin literature, Njegoš and Ljubiša, and then examined their relation to oral literature, as well as in his doctoral dissertation in which he cast light upon a whole body of our unknown literature and reviewed it in the context of South Slavic and European literary trends. After all, in line with this is also his capital work – the History of Montenegrin Literature from mid XIX century to 1918, which is to

be published on the occasion of 70 years of the author's life and 45 years of his scientific work.

Key words: *Milorad Nikčević, history of literature, Montenegrin literature, Romanticism, Realism*